

Materiały do konsultacji z języka polskiego
14. – 20.11.2020

Dzień dobry,

w terminie 14. – 20.11. zaplanowano 6 tematów konsultacji.

Przesyłam materiały do zajęć oraz zadania do nich.

1. Cechy barokowej estetyki – na przykładzie twórczości Jana Andrzeja Morsztyna.
2. Motyw przemijania w epoce baroku.
3. – 4. Nurt sarmacki w polskiej literaturze baroku.
5. Filozoficzne kategorie oświecenia.
6. Krytyczna refleksja nad kondycją człowieka – *Świat zepsuty* Ignacego Krasickiego.

Ad 1. Cechy barokowej estetyki – na przykładzie twórczości Jana Andrzeja Morsztyna.

- Jeszcze o baroku: <https://www.youtube.com/watch?v=iCTQH9XdjnY>
- Oto przykłady sztuki barokowej:
Malarstwo: <https://niezlasztuka.net/artysta/caravaggio/>
Rzeźba: <https://niezlasztuka.net/artysta/gian-lorenzo-bernini/>
Architektura: <https://roma-nonpertutti.com/article/182/kosciol-il-gesu-skromnosc-przerodzona-w-przepych-czyli-olsniewajacy-salon-jezuitow>

Zadanie 1. Jakie emocje wywołuje taka estetyka? Podaj słowa-kucze (5 – 6) ją charakteryzujące.

- Barokowa estetyka wyróżniała także poezję. W baroku powstaje **konceptyzm**, który łączył się z **marinizmem**. Nazwa nurtu powstała od nazwiska włoskiego poety Giambattisty Marina, który twierdził, że poeta musi zaskakiwać czytelnika wyszukany pomysł. Dlatego stosowano hiperbolę (wyolbrzymienie), alegorię, oryginalne metafory i epitety.
- Taką poezję w literaturze polskiego baroku tworzył **Jan Andrzej Morsztyn**.
- Przeczytaj utwór:

Jan Andrzej Morsztyn

Do trupa

Leżysz zabity i jam też zabity,

Ty — strzałą śmierci, ja — strzałą miłości,

Ty krwie, ja w sobie nie mam rumianości[1],

Ty jawne świece, ja mam płomień skryty,

Tyś na twarz suknem żałobnym nakryty,

Jam zawarł[2] zmysły w okropnej ciemności[3],

Ty masz związane ręce, ja wolności

Zbyszy mam rozum łańcuchem powity.

Ty jednak milczysz, a mój język kwili[4],

Ty nic nie czujesz, ja cierpię ból srodze,

Tyś jak lód, a jam w piekielnej śródce[5].

Ty się rozsypiesz prochem w małej chwili,

Ja się nie mogę, stawszy się żywiołem
Wiecznym mych ogniów, rozsypać popiołem.

Przypisy

[1] *Ty krwie...* — Ty nie masz krwi w ciele, ja nie mam rumieńca; kochanek jest pobladły, ponieważ z powodu cierpienia krew odpłynęła mu z twarzy. [przypis edytorski]

[2] *zawrzeć* — zamknąć coś. [przypis edytorski]

[3] *Jam zawarł zmysły w (...) ciemności* — kochanek jest odrętwiały, niewrażliwy na bodźce. [przypis edytorski]

[4] *kwilić* — zanosić się płaczem. [przypis edytorski]

[5] *śrężoga* — rozedrgane z powodu gorąca powietrze (np. w upalny dzień albo blisko źródła ciepła), sprawiające wrażenie mgły. [przypis edytorski]

Miłość, śmierć, mistyka. O liryce erotycznej Jana Andrzeja Morsztyna

Miłość barokowa ociera się nieustannie o śmierć. Utwory kunsztownej liryki miłosnej przepełnione są przedśmiertnymi westchnieniami, jękiem i płaczem kochanków rażonych ognistym spojrzeniem swych nielitościwych wybranek, kochanków konających w miłosnych cierpieniach, ranionych złotymi pociskami Kupidyna.

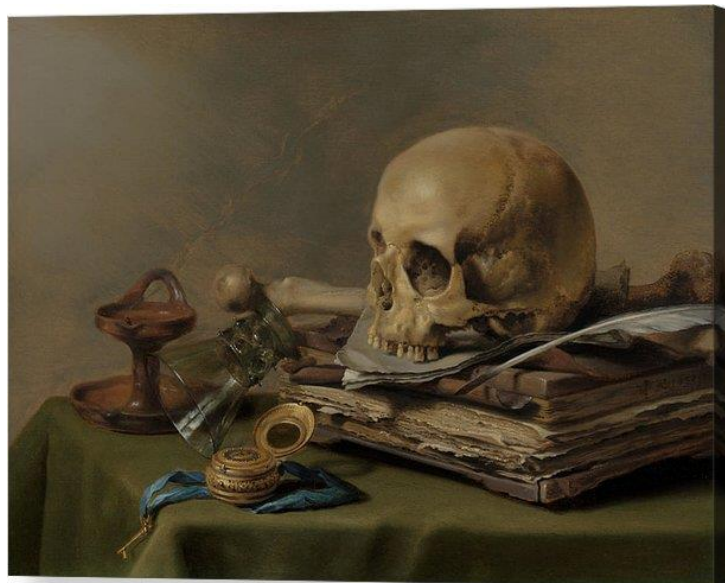
Źródło: Paweł Stępień, *Miłość, śmierć, mistyka. O liryce erotycznej Jana Andrzeja Morsztyna*, 1992, s. 125.

Do przemyślenia

Zauważ, na jakim zaskakującym pomysle oparł swój sonet Jan Andrzej Morsztyn. Zwróć uwagę, jakie środki artystyczne zastosował.

Ad 2. Motyw przemijania w epoce baroku

Barok fascynował się przemijaniem, nicością i śmiercią. Czas stał się wrogiem człowieka, który mierzył się ze skończonością bytu, co inspirowało twórców epoki. Przemijalność ciała i nieśmiertelność duszy wyznaczały dramatyczne pytania. Wątpliwości pozwoliły rozumieć barok jako epokę sprzeczności, antytez.

- Bardzo krótki film: <https://www.youtube.com/watch?v=K1mNrcVz9sE>
- Pieter Claesz *Martwa natura z motywem vanitas*

- W poezji:

Daniel Naborowski

Krótkość żywota

Godzina za godziną niepojęcie chodzi:
 Był przodek, byłeś ty sam, potomek się rodzi.
 Krótka rozprawa: jutro — coś dziś jest, nie będziesz,
 A żeś był, nieboszczyka imienia nabędziesz;
 Dźwięk, cień, dym, wiatr, błysk, głos, punkt, żywot ludzki słynie.
 Słońce więcej nie wschodzi to, które raz minie,
 Kołem niehamowanym lotny czas uchodzi,
 Z którego spadł niejeden, co na starość godzi^[1].
 Wtenczas, kiedy ty myślisz, jużes był, nieboże;
 Między śmiercią, rodzeniem byt nasz ledwie może
 Nazwan być czwartą częścią mgnienia^[2]; wielom była
 Kolebka grobem, wielom matka ich mogiła.

Przypisy

[1] *na starość godzi* — sens: zamierza dożyć podeszłego wieku. [przypis edytorski]

[2] *mgnienie* (daw.) — bardzo krótki odcinek czasu. [przypis edytorski]

Ad. 3. – 4. Nurt sarmacki w polskiej literaturze baroku.

- Obejrzyj film: <https://www.youtube.com/watch?v=eA7KEryVbLY>

Do przemyślenia:

Czy potrafisz wymienić trzy filary polskiego sarmatyzmu?

W XVII stuleciu wiele dzieł pisanych było z myślą o obiegu rękopiśmiennym, a nie - o druku. Część dzieł ma charakter prywatnych pamiętników. Wśród nich wyszczególnia się różne odmiany, w zależności od tego, czy zachowano w nich chronologiczny układ wydarzeń, albo od tego, czy zapiski tworzone były na bieżąco. Innym kryterium podziału tego typu piśmiennictwa był podejmowany temat. Osobną kategorię stanowią opisy podróży, inną - relacje z wyprawy wojennej itd.

Z pewnością najsłynniejszym polskim pamiętnikiem baroku są zapiski szlachcica Jana Chryzostoma Paska.

Jan Chryzostom Pasek – autor *Pamiętników*

Jan Chryzostom Pasek to autor prawdopodobnie tylko jednego dzieła – *Pamiętników*. Niemal przez półtora wieku dzieło było nieznaną, bowiem autor go nie wydrukował go. Historia żołnierskiego i gospodarskiego życia Jana Chryzostoma Paska ujrzała światło dzienne dopiero w romantyzmie – Edward Raczyński, korzystając z XVIII-wiecznej kopii, wydał tekst w 1836 r. Dzieło zachwycało nie tylko reprezentantów tej epoki, bo i później widziano w nim wspaniałe

odwzorowanie XVII-wiecznej rzeczywistości i przede wszystkim – mentalności ludzi żyjących w tamtych czasach.

Jan Chryzostom Pasek

Pamiętniki

Rubieszowski, czterdziestą kilką razów strzelanych, sztychowych i rapirami sieczonych, na poboju położony za nieżywego, którego gdyśmy w kilim z placu zbierali, bo ten zacny kawaler do półboków prawie w swojej pławił się krwi tak, że w niej ledwie nie słynął, lubośmy wszyscy rozumieli, że po tak ciężkim pokaleczeniu już też obmierzi sobie wojnę, ale nic to, virescit vulnere virtus, jako mówią, piłka a męstwo bite większy impet bierze. Nie ustawa odważny Cynegirus w przedsięwziętej imprezie, Kodrus zdrowia pozbył dla ojczyzny i stąd mają na cały świat wieczystą sławę i zalecenie – a ten wszystko pokaleczone ciało niesie do ostatniej za ojczyznę wiktymy. Kąpała Tetis Achillesa w jakichsi tam wymyślnych wodkach, żeby go żadne zabić nie mogły horęże; ja tak bezpiecznie moralizować mogę, że tego to Achillesa, naszego ulubionego komilitona, poważniejsza jakaś od tamtych przyprawnych wodek krwi Chrystusowej konserwowała kąpiel i od tak ciężkich szwanków zginąć nie pozwoliła.

Zadanie 2 Na podstawie fragmentu *Pamiętników* wymień cechy polskiego rycerza.

Zadanie 3 Zaznacz w tekście (4 słowa), których nie rozumiesz. Wyjaśnij ich znaczenie, korzystając z dowolnych źródeł.

Ad. 5 Filozoficzne kategorie oświecenia.

- **Nazwa epoki:** oświecenie – wywodzi się z języka niemieckiego. Zanim została powszechnie przyjęta, pojawiały się inne określenia charakteryzujące ten okres w dziejach kultury, np. *wiek rozumu* albo *wiek filozofów*.
- W wieku XVIII w Europie dominuje przekonanie, że rozum pozwala rozwikłać wszystkie tajemnice. Potwierdzeniem siły ludzkiego umysłu są dokonane w tym stuleciu odkrycia.
- Myśliciele oświecenia byli przekonani, że szczęśliwy świat zbudują tylko ludzie rozumiejący go. Pogląd ten zachęcał do gromadzenia nowoczesnej wiedzy, ujętej w jednym dziele. W ten sposób powstała *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, czyli *Wielka encyklopedia francuska*.
- Encyklopedia powstawała w latach 1751–1766, a napisał ją zespół złożony z około 250 osób. Myśliciele stworzyli 35 tomów (z czego 11 zawiera ilustracje), na które składają się hasła odnoszące się do nauki, obyczajów, religii i sztuki. Cechy wspólne tego przedsięwzięcia to krytycyzm i dążenie do precyzji. Hasła miały dać rzetelny, wiarygodny i obiektywny obraz ówczesnego świata.
- Encyklopedyści – **Denis Diderot, Jean Le Rond d’Alembert, Wolter, Jean-Jacques Rousseau** i inni – napisali dzieło, które kształtowało umysły intelektualistów, a przez to wpływało na życie społeczne i polityczne.
- Część autorów *Encyklopedii* stanowili filozofowie. Właśnie ta dziedzina wiedzy rozwijała się w oświeceniu w sposób bardzo widoczny. Różne filozoficzne propozycje można potraktować jako przejawy trzech głównych postaw. Są to racjonalizm, empiryzm, naturalizm.

Adam Naruszewicz

Balon

Gdzie bystrym tylko Orzeł polotem
Pierzchliwe pogania ptaki.

A gniewny Jowisz ognistym grotem
Powietrzne przesywa szlaki,

Niezwykłych ludzi zuchwała para,
Zwalczywszy natury prawa,
Wznawia tor klęską sławny Ikara
I na podniebieniu już stawa.

Nabrzmiały kruszców zgorzałym duchem,
Krąg lekkiej przodkuje łodzi,
Los dla niej rudlem, nici łańcuchem,
Z wiatrami za pasy chodzi.

Już im te złotą wyniosłe pychę
Mocarskich siedlisk ogromy
W gruzów nikczemnych potrząskę lichą
Wzrok przeistoczył poziomy.

Król, wódz, senator, kmieć pracowity,
Czy rządzi, czy ryje ziemię,
W błahych się zlepkach czołga ukryty,
Jak drobne robaczków plemię.

W strumyk dziecinnym palcem na stole
Z kilku kropel zakreślony,
Ledwo się sączy na tym padole
Nurt szumnej Wisły, zmieniony.

Gminie, ku rzadkiej zbiegły zabawce,
Jakież ci cuda mózg kryśli?
Ty sobie roisz czary, latawce:
Filozof inaczej myśli.

Choć się natura troistym grodzi
Ze stali murów opasem,
Rozum człowieczy wszędy przechodzi,
Niezlomny pracą i czasem.

Tymi on wsparty, bory wędrowne
Burzliwym morzom poruczył,
Wydarł z otchałni kruszce kosztowne
I skakać głązy nauczył.

Zbywają dzikiej mocy żywioły
Pod jego dzielnym rozkazem,
Leniwe woda opuszcza doły,
A góry ścielą się płazem.

Tego się styru w pogodnej porze
Gdy ujął mężny Sarmata,
Choć go opuścił i wiatr i zorze,
Już wolniej sobie polata.

Wszystko zwyciężysz, łódka szlachetna,
Na ciosy przeciwne twarda;
Statek twój sława uwieczni świetna
Chlubniej niż podróż Blancharda.

Zadanie 4 Opisz możliwości ludzkiego rozumu wskazane w odzie *Balon* Adama Naruszewicza.

Ad. 6 Krytyczna refleksja nad kondycją człowieka – *Świat zepsuty* Ignacego Krasickiego.

Oświecenie, które rozpoczęło się od optymizmu, przeżyło terror rewolucji francuskiej (1789). Z racjonalizmu zrodziły się deizm i ateizm. Przekonanie o możliwościach poznawczych rozumu nie tłumaczyło wszystkich wątpliwości, pojawiły się krytyczne refleksje, które próbowano przezwyciężyć humorem.

Krytyczną ocenę człowieka i świata przedstawił Ignacy Krasicki (<https://www.youtube.com/watch?v=el-LfIU-sIQ>) w swoich satyrach.

Ignacy Krasicki

Świat zepsuty

Wolno szaleć młodzieży, wolno starym zwodzić,
Wolno się na czas żenić, wolno i rozwodzić.
Godzi się kraść ojczyznę łatwą i powolną;
A mnie sarkać na takie bezprawia nie wolno?
Niech się miota złość na cię i chytrość bezczelna –
Ty mów prawdę, mów śmiało, satyro rzetelna.
Gdzieżeś, cnoto? gdzieś, prawdo? gdzieście się podziały?
Tuście niegdyś najmilsze przytulenie miały.
Czcili was dobre nasze ojcy i pradziady,
A synowie, co w bite wstąpić mieli ślady,
Szydząc z świętej podściwych swych przodków prostoty,
Za blask czczego pozoru zamienili cnoty.
Słów aż nadto, a same matactwa i łgarstwa;
Wstręt ustał, a jawnego sprośność niedowiarstwa
Śmie się targać na święte wiary tajemnice;
Jad się szerzy, a źródło biorąc od stolice
Grozi dalszą zarazą. Pełno ksiąg bezbożnych,
Pełno mistrzów zuchwałych, pełno uczniów zdrożnych;
A jeśli gdzie się cnota i pobożność mieści,
Wyśmiewa ją zuchwałość, nawet w ptci niewieściej.

Wszędzie nierząd, rozpusta, występki szkaradne.
Gdzieżecie, o matrony, święte i przykładne?
Gdzieżecie, ludzie prawi, przystojna młodzieży?
Oślepnął tłuszcza bezbożna w otchłań zbytków bieży.
Co zysk podły skojarzył, to płochość rozprzęże;
Wzgardziły jarzmem cnoty i żony, i mężę.
Zapamiętałe dzieci rodziców się wstydzą,
Wadzą się przyjaciele, bracia nienawidzą,
Rwą krewni łup sierocy, łzy wdów piją zdrajce,
Oczyszcza wzgląd nieprawy jawne winowajce.
Zdobycz wieków, zysk cnoty posiadają zdzierce,
Zwierzchność bez poważenia, prawo w poniewierce.

[...]

Duchy przodków, nagrody cnót co używacie,
Na wasze gniazdo okiem jeżeli rzucacie.
Jeśli odgłos dzieł naszych was kiedy doleci,
Czyż możecie z nas poznać, żeśmy wasze dzieci?

[...]

To, co oni honorem, podściwością zwali,
My prostotą ochrzčili; więc co szacowali,
My tym gardziem, a grzeczność przenosząc nad cnotę,
Dzieci złe, psujem ojców podściwowych robotę.

[...]

Płodzie, szacownych ojców noszący nazwiska!
Zewsząd cię zasłużona dolegliwość ściska:
Sameś sprawcą twych losów. Zdrożne obyczaje,
Krnąbrność, nierząd, rozpusta, zbytki gubią kraje.
Próżno się stan mniemaną potęgą nasrożył,
Który na gruncie cnoty rządów nie założył.

[...]

Padnie słaby i leże – wzmoże się wspaniały.
Rozpacz – podział nikczemnych!
Wzmagają się wały,
Grozi burza, grzmi niebo; okręt nie zatonie,
Majtki zgodne z żeglarzem, gdy staną w obronie;
A choć bezpieczniej okręt opuścić i płynąć,
Podściwiej być w okręcie, ocalić lub zginąć.

- I jeszcze: <https://www.youtube.com/watch?v=29gMg5a1ZMI>

Zadanie 5 Z satyry *Świat zepsuty* Ignacego Krasickiego wypisz cechy XVIII-wiecznego społeczeństwa.

